

Долуда І. І.

*аспірант Інституту права та інтелектуальної власності
Національний університет
«Одеська юридична академія»*

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ ТА ІМПОРТУ ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження. Забезпечення національної безпеки в умовах повномасштабного вторгнення російсько-терористичних військ в Україну вимагає по-новому поглянути на переважну більшість викликів які стоять перед українською владою та суспільством.

Однією із безпосередньою проблемою яка є перед суб'єктами публічної адміністрації є правове регулювання експорту та імпорту товарів військового призначення та подвійного призначення в Україні. Так як прорахунки у цій сфері з одного боку можуть привести до загрози національній безпеці з іншого до несприятливих явищ щодо виробництва української зброї та товарів військового призначення. Іншими словами публічне адміністрування в аналізованій нами сфері має характеризуватися виваженістю та продуманістю.

В Романо-германській правовій сім'ї до якої відноситься правова система України правове регулювання здійснюється на основі певних основоположних засад, які в юридичній літературі найбільш часто отримують назву принципи права. В повній мірі це стосується експорту та імпорту товарів військового призначення та подвійного призначення в Україні. В профільному законодавстві з цієї проблематики названі спеціальні принципи на яких має базуватися діяльність суб'єктів владних повноважень, проте не розкрито їхній зміст тим більше сутність. Саме на з'ясуванні останнього виклику і будуть зосереджені науково-дослідні зусилля у цій статті.

Огляд останніх досліджень. До питання загальнотеоретичних та деяких спеціаль-

них аспектів проблеми правового регулювання експорту та імпорту товарів військового призначення та подвійного призначення в Україні звертали свою увагу вчені практики В. Галунько, С. Гусарев, Д. Денков, Н. Коваль, А. Калімбет, М. Кочеров, О. Коротун, Р. Мельник, Б. Мірошніченко, А. Колодій, Н. Москаленко, О. Павліченко, О. Панфілов, І. Підберезних, Л. Ржеутська, А. Чемодурова, Ю. Швець, Є. Ярусевич та ін. Проте, безпосередньо аналізовану нами проблематику вони не аналізували, а засаджувати свої наукові пошуки на дотичних суспільних відносинах.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії права, діючого законодавства, практики діяльності публічної адміністрації виявити та узагальнити принципи правового регулювання експорту та імпорту товарів військового призначення та подвійного призначення в Україні.

Виклад основних положень. Принципи права – це такі засадничі ідеї права, які визначають зміст і спрямованість його норм та характеризуються системністю, взаємоузгодженістю, загальнообов'язковістю, універсальністю, стабільністю, предметною визначеністю, загальнозначущістю й регулятивністю [1]. На думку А Колодій, утворюючи головний зміст права, юридичні принципи перебирають на себе всі його властивості і функції. А це означає, що: а) вони нормативно-регулятивні, всезагальні, обов'язкові, об'єктивно-зумовлені, історичні й ідейно-політичні категорії; б) їх соціальною функцією є регулювання й охорона суспільних відносин; в) вони є самостійною юридичною кате-

горією, тобто мають відокремлюючі ознаки від усіх інших. Так, від юридичних норм їх відокремлює їх імперативність і безумовність, концентроване відображення у них найважливіших закономірностей даного суспільства. Принципи права вносять одноманітність у всю систему юридичних норм і забезпечують єдність правового регулювання суспільних відносин, цементують усі компоненти юридичної надбудови. Принципи права мають також самостійний вплив на суспільні відносини. Розглядаючи питання про класифікацію принципів права, на погляд, вченого її критерії та види слід зазначити, що, по-перше, загальноправові принципи права, що мають всезагальний характер, знаходять своє більш конкретне втілення у принципах кожної галузі. По-друге, основні принципи права отримують специфічну модифікацію у галузях права і у сферах правоутворення, правореалізації і правоохорони. А тому в сфері правоутворення можна вести мову про відносно автономні принципи правотворчості, а серед них і законотворчості, у правореалізації – передусім про принципи правозастосування, у правоохороні – про принципи правосуддя, юридичної відповідальності тощо. По-третє, саме основні принципи диференціюються на загальносоціальні і спеціальноюридичні (системні і структурні), а серед загальносоціальних досить чітко виділяються політичні, економічні, соціальні, ідеологічні, моральні основи права [2].

В усіх без винятку сферах суспільних відносин які врегульовані нормами адміністративного права принцип верховенства права є фундаментальним загальноправовим принципом права, що має всезагальний характер. Принцип верховенства права є одним з основоположних принципів правопорядку Української держави, закріплений у ст. 8 Конституції України [3]. Його дія поширюється на всі органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб у сферах нормотворчої, правоохоронної та правозастосовної діяльності. Водночас цей принцип

є юридично обов'язковою нормою. Рішення Європейського суду з прав людини стали обов'язковими для України після ратифікації Європейської конвенції з прав людини 1997 р. та ухвалення Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» 2006 р. Верховенство права в адміністративному праві має такі складові: є своєрідним запобіжником від свавілля з боку суб'єктів публічної адміністрації стосовно приватних осіб; передбачає рівність усіх громадян та всіх однорідних юридичних осіб перед законом; означає, що права та свободи людини не є наслідком ухвалених у нормативно-правових актах гарантій. І навпаки – джерела права, ухвалені в офіційних документах, є наслідком природних прав людини і громадянина. Лише доктрина природного права є джерелом розуміння того, що права людини й основоположні свободи не надані державою своїм громадянам у вигляді створених нею норм права – це природні права, що властиві людині від природи та належать їй як творінню Природи, а не як члену суспільства, і тому є невідчужуваними [4].

Проте, треба зазначити, що в діючому законодавстві з регулювання експорту та імпорту товарів військово призначення та подвійного призначення формально є формально визнаним не безпосередньо принцип верховенства права, а його складова – принцип законності. Що не завжди є добре. Звернемось до прикладів законного обходу санкції на імпорту зброї росією. Санкції проти її військово-промислового комплексу були уведені ще у 2014 р. Однак, вони навчилися їх обходити. Що дало можливість їм оснащувати свої танки, літаки, кораблі та автомобільну військову техніку Західним обладнанням. Російський військово-промисловий комплекс не є самодостатнім. Більша частина сучасної військової техніки країни-окупанта містить компоненти з «недружніх країн». Показовий приклад – російські безпілотники. Часто згадувані російські моделі «Орлан-10» та «Форпост» містить GPS-модуль швейцарської компанії U-blox,

двигун японської SAITO, стартер-генератор американської Texas Instruments Incorporated та польотний контролер франко-італійської STMicroelectronics. В цілому він є копією ізраїльського IAI Searcher. «Форпости» збирають на Уральському заводі цивільної авіації за ізраїльською технологією з американських та німецьких запчастин. Важливою також була співпраця з французьким виробником електроніки Thales. Технікою від цієї компанії до 2020 р. було модифіковано понад тисячу російських танків. Зокрема, тепловізор Catherine FC від компанії Thales використовували для створення прицільних комплексів «Эсса», «Плисса» та «Сосна-У». Вони стоять на модифікованих танках Т-80, Т-90, Т-72 та інших бойових машинах. З 2009 р. за ліцензійною угодою з французами ці тепловізори збирали в Росії на Волзькому оптико-механічному заводі [5].

Отже, національні адміністративні органи, які здійснюють забезпечення контролю щодо експорту та імпорту товарів військово призначення та подвійного призначення при виконанні міжнародних санкцій мають користуватися безпосередньо принципом верховенства права, щоб не допустити попадання технологій та товарів до підсанкційних суб'єктів, в межах законодавчих прогалів діючого міжнародного та національних законодавств.

Згідно з Законом України від 20 лютого 2003 р. № 549-IV «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» до спеціальною юридичних системних принципів державної політики в галузі державного експортного контролю державної політики в галузі державного експортного контролю відноситься: пріоритетність національних інтересів України – політичних, економічних та військових, захист яких є необхідним для забезпечення національної безпеки; обов'язковість виконання міжнародних зобов'язань України щодо нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки та встановлення державного контр-

олю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення і подвійного використання, а також забезпечення здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях; законність; здійснення експортного контролю тільки тією мірою, що необхідна для досягнення його цілей; узгодження процедур і правил державного експортного контролю з міжнародно-правовими нормами та практикою; забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями та іноземними державами в галузі державного експортного контролю з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності, у тому числі з метою запобігання розповсюдженню зброї масового знищення та засобів її доставки [6].

Звертаючись до засад пріоритетності національних інтересів України слід відзначити, що суб'єкти владних повноважень та суб'єкти громадянського суспільства зобов'язані діяти не з метою забезпечення своїх корпоративних, політичних, регіональних, відомчих чи приватних інтересів. А забезпечувати національний інтерес України. Термін «національні інтереси» був уперше включений в Оксфордську енциклопедію соціальних наук (1935 р.) З цього часу дослідження даної проблематики незмінно зберігає свою актуальність, оскільки є однією з підвалин концептуальної розробки проблеми демократії. На думку Н. Москаленко під категорією «національний» інтерес» доцільно розуміти потреби й цінності держави, що мають реалізовуватися на міжнародній арені, та метою яких є не тільки повноцінний розвиток держави, а й формування державної могутності. Національні інтереси є фундаментальною категорією національної безпеки держави та ключовим поняттям у міжнародних відносинах. Існує кілька підходів до визначення сутності національних інтересів: реалістичний, ідеалістичний та суб'єктивний. Однією із основних проблем наукового обґрунтування концепцій національних інтересів є співвід-

ношення національних інтересів і моралі. Вважаємо, що національні інтереси повинні розглядатися окремо від філософської категорії моралі. Доцільно зауважити, що навіть з розвитком інформаційного суспільства збереження та реалізація національних інтересів не втрачають своєї актуальності, а повинні трансформуватися й модернізуватися разом із державами. Це може бути самостійною ланкою подальших досліджень. Також у перспективі подальших досліджень – аналіз національних інтересів України з точки зору зміни зовнішньої політики української держави, формулювання нових концепцій національних інтересів тощо [7]. Традиційно головний національно-державний інтерес включає три основних елементи: воєнна безпека; економічне процвітання і розвиток; державний суверенітет як основа контролю над певною територією та населенням [8]. Цікавими в цьому аспекті є роздуми Р. Мельника, про юридичну природу публічного інтересу, які більш широкі для нашого дослідження категорії. Вчений вважає, що публічний інтерес не має бути ширмою для обмеження прав приватних осіб. Система публічних інтересів не може бути постійною та незмінною. Вона формується під дією різних чинників і тому має час від часу переглядатися. Публічний інтерес є конституційною цінністю, що допомагає йому конкурувати з іншими конституційними цінностями (наприклад, основними правами й свободами людини) та мати пріоритет щодо цінностей, які знайшли закріплення на рівні законів і підзаконних актів. Підреслюється, що обмеження прав і свободи людини з посиланням на необхідність забезпечення публічного інтересу є цінністю «другого порядку» у сучасній демократичній та правовій державі [9].

Отже, принцип пріоритетності національних інтересів України при здійсненні правового регулювання експорту та імпорту товарів військового призначення та подвійного призначення в Україні – це формально закріплені та загально визнані філософсько-природні засади правової держави щодо першості

військових, економічних та міжнародно-політичних прагнень суб'єктів публічної адміністрації, перед приватними, відомчими та політичних партій потребами, які використовуються з метою забезпечення Збройних сил України, інших сил безпеки і оборони усім неохідним для відбиття збройної агресії російсько-терорестичних військ.

Засади обов'язковості виконання міжнародних зобов'язань України є конституційними. Згідно з ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [3]. В міжнародному праві є домінуючою думка, що пріоритету міжнародного права над внутрішнім законодавством. Ця точка зору обґрунтовується значимістю і особливою соціальною цінністю міжнародного права в сучасному світі, яке втілює найбільш досяжну в нашу епоху ідею справедливості. Не випадково основоположні документи з прав людини, якими керуються всі демократичні держави, мають своїм джерелом міжнародне право. Переборюючи державний егоїзм, міжнародне право розробляє основи гуманізації збройних конфліктів, роззброєння, справедливого користування ресурсами нашої планети тощо. Розмежування міжнародного і внутрішньодержавного права може лише заподіяти непоправну шкоду будь-якій державі. Тепер частково ця проблема вирішується Віденською конвенцією про право міжнародних договорів, відповідно до якої держави не мають права посилатися на внутрішнє законодавство для виправдання невиконання міжнародного договору [10].

При цьому на наш погляд, принцип забезпечення взаємодії з міжнародними організаціями та іноземними державами в галузі державного експортного контролю з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності, у тому числі з метою запобігання розповсюдженню зброї масового знищення та засобів її доставки є похідним від принципу обов'язковості виконання міжнародних зобов'язань.

Отже, на наш погляд, обов'язковість виконання міжнародних зобов'язань України щодо нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки та встановлення державного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення і подвійного використання, а також забезпечення здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях є правовою аксіомою щодо правового регулювання експорту та імпорту товарів військово призначення та подвійного призначення в Україні.

Звертаючись до принципу здійснення експортного контролю тільки тією мірою, що необхідна для досягнення його цілей. Слід відзначити, що його засади направлені на те щоб навіть зованим нами засіб державного контролю не заважав українським виробникам зброї виробляти її для потреб збройних сил України інших сил безпеки оборони умовах повномасштабного російсько терористичного вторгнення в Україну. По виконанню його, наприклад, Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову, яка максимально прискорила та спростила ввезення товарів військового призначення. Зокрема, безпілотних літальних апаратів та комплектуючих на територію України. Це дасть змогу нашим захисникам та захисницям оперативніше отримувати та використовувати технології на фронті. Документ був розроблений спільно Міністерством економіки України та Мінцифри, а відповідні

зміни – затверджено на засіданні Кабінету Міністрів України 14 лютого 2023 р. Адже, технології мають важливе значення на полі бої, адже вони змінюють хід війни і зберігають життя наших військових. Тому важливо забезпечити швидке розвиток та доставку безпілотних літальних апаратів, щоб наші захисники та захисниці мали технологічне перевагу над ворогом. Прийнята постанова спрощує митне оформлення товарів військового призначення та подвійного використання. Відтепер імпортери зможуть завезти такі товари без отримання дозволу Держекспортконтролю. Крім цього, зміна законодавства дасть поштовх для розвитку українського виробництва оборонної продукції [11].

Отже, принцип здійснення експортного контролю тільки тією мірою, що необхідна для досягнення його цілей, полягає в тому щоб публічне адміністрування має здійснювалось у мінімально необхідних розмірах. У будь якому разі діяльність адміністративних органів не повинні заважати забезпечувати військовою держави усім необхідним для Перемоги.

Висновки: Отже, принципи правового регулювання експорту та імпорту товарів військово призначення та подвійного призначення в Україні – це засади на яких базується діяльність суб'єктів публічної адміністрації з метою забезпечення національної безпеки України, Збройних сил та інших сил оборони України усім необхідним для Перемоги над російсько-терористичними військами.

Анотація

В статті виявлені та узагальненні принципи правового регулювання експорту та імпорту товарів військово призначення та подвійного призначення в Україні. Доведено, що це засади на яких базується діяльність суб'єктів публічної адміністрації з метою забезпечення національної безпеки України, Збройних сил та інших сил оборони України усім необхідним для Перемоги над російсько-терористичними військами. Запропоновано, що національні адміністративні органи, які здійснюють забезпечення контролю щодо експорту та імпорту товарів військово призначення та подвійного призначення при виконанні міжнародних санкцій мають користуватися безпосередньо принципом верховенства права, щоб не допустити попадання технологій та товарів до підсанкційних суб'єктів, в межах законодавчих прогалів діючого міжнародного та національних законодавств. Визначено, що принцип пріоритетності національних інтересів України при здійсненні правового регулювання експорту та імпорту товарів військово призначення та подвійного призначення в Україні – це формально закріплені та загально визнані філософсько-природні

засади правової держави щодо першості військових, економічних та міжнародно-політичних прагнень суб'єктів публічної адміністрації, перед приватними, відомчими та політичних партій потребами, які використовуються з метою забезпечення Збройних сил України, інших сил безпеки і оборони усім необхідним для відбиття збройної агресії російсько-терористичних військ. Доведено, що принцип здійснення експортного контролю тільки тією мірою, що необхідна для досягнення його цілей, полягає в тому щоб публічне адміністрування має здійснювалось у мінімально необхідних розмірах. У будь якому разі діяльність адміністративних органів не повинні заважати забезпечувати військо воюючої держави усім необхідним для Перемоги.

Ключові слова: адміністративні органи, експорт, імпорт, національна безпека, правове регулювання, принцип верховства права, принцип, публічне адміністрування, товари військового призначення.

Doluda I. I. Principles of legal regulation of export and import of military and dual purpose goods in Ukraine

Summary

The article identifies and summarizes the principles of legal regulation of export and import of military and dual purpose goods in Ukraine. It has been proven that these are the principles on which the activities of public administration entities are based in order to ensure the national security of Ukraine, the Armed Forces and other defense forces of Ukraine with everything necessary for the Victory over the Russian-terrorist forces. It is proposed that the national administrative bodies that carry out control over the export and import of military and dual purpose goods in the implementation of international sanctions should directly use the principle of the rule of law in order to prevent technologies and goods from reaching sanctioned subjects, within the legislative gaps of the current international and national legislation. It was determined that the principle of priority of national interests of Ukraine in the implementation of legal regulation of export and import of military and dual-use goods in Ukraine is a formally established and generally recognized philosophical and natural basis of the rule of law regarding the primacy of military, economic and international political aspirations of subjects of public administration, before private, departmental and political party needs, which are used to provide the Armed Forces of Ukraine, other security and defense forces with everything necessary to repel the armed aggression of Russian-terrorist forces. It has been proven that the principle of export control only to the extent necessary to achieve its goals is that public administration should be carried out to the minimum necessary extent. In any case, the activities of administrative bodies should not interfere with providing the army of the belligerent state with everything necessary for Victory.

Key words: administrative bodies, export, import, legal regulation, military goods, national security, principle of rule of law, principle, public administration.

Список використаних джерел:

1. Старчук О. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/40.pdf
2. Колодій А. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України. 2020. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63807/08-Kolodiy.pdf?sequence=1>
3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Галуцько В., Стеценко С., Берлач А., Буханевич О., Ситников О. та ін. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану : колективна монографія / за заг. ред. В. Фелика, В. Курила. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 704 с.

5. Мірошниченко Б., Денков Д. Діряве ембарго. Як Росія обходить санкції на імпорт зброї. *Економічна правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/22/686100/>
6. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання. Закон України від 20 лютого 2003 р. № 549-IV. Верховна Рада України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text>
7. Москальова Н. Концепція національного інтересу в науковій літературі. *Вісник Донецького національного університету, Сер.: Політичні науки*. 2016. file:///Users/valentynhalunko/Downloads/3931-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-7899-1-10-20170622.pdf
8. Концепція «національного інтересу» та її критика в ТМВ. *Електронна бібліотека міжнародних відносин*. 2018. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/TMO/18.htm>
9. Мельник Р. Публічний інтерес у публічному управлінні: вихідні позиції докт реально розуміння і практики застосування (за законодавством України та Казахстану). 2022. № 2(37). URL: <http://applaw.net/index.php/journal/article/view/752>
10. Міжнародне право. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2019. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kzpd/112.5.pdf>
11. Fast track для БПЛА та комплектуючих: Уряд прийняв постанову, яка дозволить швидше ввозити військові товари в Україну. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/fast-track-dlia-bpla-ta-komplektuiuchykh-uriad-pryiniav-postanovu-iaka-dozvolyt-shvydshe-vvozyty-viiskovi-tovary-v-ukrainu>